భారతదేశ చరిత్ర - సంస్కృతి

బి. ఏ. మొదటి సంవత్సరం

రచయితలు

డా॥ ఒ. సాంబయ్య, ఎమ్.ఏ., పిహెచ్.డి.
చరిత్ర శాఖాధిపతి
జె.కె.సి. కళాశాల, గుంటూరు

వి.కె. మోహన్, ఎమ్.ఏ., యం.ఫిల్.
చరిత్ర శాఖాధిపతి,
ఎస్.వి.ఆర్.ఎమ్. కళాశాల, నగరం.

ఎమ్. మోహన్‌దాస్‌కుమార్, ఎమ్.ఏ.
చరిత్ర ఉపన్యాసకులు
ఎ.సి. కళాశాల, గుంటూరు

పి. రవీంద్రరాజు, ఎమ్.ఏ.
ఉపన్యాసకులు,
ఆంధ్రలయోలా కళాశాల, విజయవాడ

సంపాదకులు

డా. వై. కుమారస్వామి
ఎమ్.ఏ. (చరిత్ర), ఎమ్.ఏ. (పురావస్తు), ఎమ్.ఎ. (ఫిలాసఫీ), ఎమ్.ఎ. (ఎకానామిక్స్), పిహెచ్.డి
రీడర్, చరిత్ర పురాతత్వశాఖ
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయము,
నాగార్జున నగరం - 522 510

సమన్వయకర్త

శ్రీమతి ఈ.వి. పద్మజ యం.ఏ.,
చరిత్ర మరియు పురావస్తు విభాగము
ఆచార్యనాగార్జున విశ్వవిద్యాలయము

డైరెక్టర్

ఆచార్య ఎం.వి. రామ్‌కుమార్ రత్నం, M.A., Ph.D.

దూర విద్యా కేంద్రము
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం
నాగార్జున నగర్ - 522 510

Ph : 0863 - 2293299, (08645) 211023, 211024, Cell : 98482 85518
E-mail : info@anucde.ac.in
Website : anucde.ac.in (or) www.anucde.info

B.A. 1st Year : **History**

First Edition	:	2003
Second Edition	:	2005
Third Edition	:	2006
Fourth Edition	:	2008
Sixth Edition	:	2015
No. of Copies	:	2000

This text forms part of the Acharya Nagarjuna University (Distance Mode) Programme

Published by :
Prof. M.V. Ramkumar Ratnam,
Director,
Centre for Distance Education,
Acharya Nagarjuna University

Dr. P.P.S. Paul Kumar,
Deputy Director,
Centre for Distance Education,
Acharya Nagarjuna University

Printed at :
Don Bosco Technical School Press, Guntur-7, **Ph : 2350832**

ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం 1976లో స్థాపించబడి మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయనిస్తూ వివిధ కోర్సులు, పరిశోధనలు అందిస్తూ, 2003 వ సంవత్సరంలో NAAC చే B^{++} (80-85) గ్రేడును సంపాదించుకొని దేశంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వవిద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నదని తెలియజేయటానికి ఎంతో సంతోషిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం గుంటూరు, కృష్ణా, ప్రకాశం జిల్లాలలోని సుమారు 300 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిగ్రీ, పి.జి. స్థాయి విద్యాబోధనతో పాటు పరిశోధన డిగ్రీలను కూడా ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఉన్నత విద్యను అందరికి అందించాలన్న లక్ష్యంతో ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, దూర విద్యా కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. దీని ద్వారా పూర్తి స్థాయిలో కళాశాలలకు వెళ్ళి విద్య నభ్యసించలేనివారికి, ఎంతో వ్యయ భరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదవాలన్న కోరికవున్న గృహిణులకు ఈ దూర విద్యావకాశం ఎంతో దోహదపడుతుంది. ఇట్టి వారందరికి తమ ముంగిట్లో విద్యను అందించే ఉద్దేశ్యంతో ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, 2003-04 విద్యా సంవత్సరంలో డిగ్రీస్థాయిలో బి.ఏ., బి.కాం.; పి.జి. స్థాయిలో ఎం.ఏ., ఎం.కాం., ఎం.ఎస్.సి., ఎం.బి.ఏ, ఎల్.ఎల్.యమ్ కోర్సులను ప్రారంభించడం జరిగింది.

ఈ దూర విద్యా పద్ధతి ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాఠ్యాంశాలు, సులభంగాను, సరళంగాను, విద్యార్థి తనంతట తానుగా అర్థం చేసికొనేలా ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి, రచనా వ్యాసంగంలో విశేష అనుభవంగల అధ్యాపకులతో పాఠ్యాంశాలను వ్రాయించటం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో, నిర్ణీత సమయంలో పాఠ్యాంశాలను తయారుచేశారు. ఈ పాఠ్యాంశాలపై విద్యార్థినీ విద్యార్థులు, ఈ పాఠ్యాంశాల బోధనలో నిష్ణాతులైన వారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు సహృదయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలను గ్రహించి మున్ముందు చేసే ప్రచురణలలో మరింత నిర్దిష్టంగా, మరింత సులువుగా విద్యార్థులకు అర్థమయ్యే రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాఠ్యాంశాల అవగాహన కోసం, సంశయాల నివృత్తి కోసం డిగ్రీ స్థాయిలో వారాంతపు తరగతులు, పి.జి. స్థాయిలో కాంటాక్ట్ క్లాసులు ఏర్పాటు చేయటం జరిగింది.

దూర విద్యా కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపార్జన చేసి, ఉన్నత విద్యార్హతలు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమేగాక, చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు పొంది, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థాయికి చేరాలని వాటి ద్వారా దేశ పురోగతికి దోహదపడాలని నా ఆశయం. రాబోయే సంవత్సరాలలో దూర విద్యా కేంద్రం మరిన్ని కొత్త కోర్సులతో దిన దినాభివృద్ధి చెంది ప్రజలందరికి అందుబాటులోకి రావాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను. ఈ మా ప్రయత్నానికి సహకరించిన దూర విద్యా కేంద్రం డైరెక్టర్లకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు నా అభినందనలు.

ఆచార్య కె. వియ్యన్నారావు

కులపతి

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం

History

Paper - I : Indian History and Culture From Earliest Times to 1526 A.D.

Sources - History as a Social Science - Influence of Geography on Indian History.

Harappan Culture - Vedic Civilisation.

Importance of 6th Century B.C. in Indian History Buddhism and Jainism.

Alexender's invasion and its effects.

Mauryan - Asoka's Dhamma - Mauryan Administration - Decline and downfall - Cultural conditions in the Mauryan Age.

Kushans - Kanishka - Cultural Contributions - Satavahanas - Social economic, Political and Religious conditions.

Imperial Guptas - Samudragupta - Contribution to Culture - Fahien. Harsha and his achievements - Yuan chawng Rajput Heritage.

India's Cultural contacts with neighbouring Countries - Central South East and East Asia.

Pallavas and their Contribution to culture and Arts. Western Chalukyas of Badami - Pulakesin II. Eastern Chalukyas of Vengi.

Imperial Cholas - Administration - Cultural Contributions.

Turke - Afgan invasions - Arab Conquest of Sind Invasions of Ghazni & Ghori - establishment of Sultanate - Alauddin. Khilji Mohammad Bin Tagluq - Influence of Islam on Indian Culture Bhakti Movement.

The Kakatiyas - Socio economic conditions - their cultural contributions.

Vijyanagar Empire - Krishnadevaraya - Socio - economic and Cultural conditions.

Text Books

1.	K.A. Neelakanta Sastri	: History of India Vols. I & II
2.	Puri, Chopra & Das	: Economic, Social and Cultural History of India - Vols. I & II
3.	Ray Chaudhuri, Majumdar and Dutta	: Advanced History of India. Vols. I & II
4.	S. Natarajan	: History of India Vols. I & II

Reference Books :

Romila Thapar	: History of India
A.L. Basham	: Cultural History of India
Lunia	: Cultural History of India

B.A. DEGREE EXAMINATION - DECEMBER 2005.

(Yearly Examination Scheme)

FIRST YEAR EXAMINATION

Part - II : HISTORY

Paper - I : INDIAN HISTORY AND CULTURE

Time : 3 Hours Max. Marks :100

PART - A

Answer any TWO of the following questions (2 × 20 = 40 marks)

1. Critically examine the value of the literary sources for the study of Indian history.
భారతదేశ చరిత్ర అధ్యయానికి వాఙ్మయాధారములు ఎంతవరకు తోడ్పడుచున్నదో వివరించండి.

2. Trace the origin and the growth of the early vedic civilization.
తొలి వేదకాలంనాటి నాగరికత పుట్టుక, అభివృద్ధిని గూర్చి వివరించుము.

3. Explain the circumstances under which Buddhism started in India. Account for its decline.
భారతదేశంలో బౌద్ధమత స్థాపనకు దారితీసిన పరిస్థితులు వివరింపుము దాని క్షీణతకు కారణములేవి.

4. Estimate the contribution of the Kakatiyas to Andhra Culture.
ఆంధ్రుల సంస్కృతికి కాకతీయులొనరించిన సేవలెట్టివో తెల్పుము.

PART - B

Answer any THREE of the following. (3 × 15 = 45 marks)

5. What were the factors leading to the foundation of the Mouryan empire ?
మౌర్య సామ్రాజ్యస్థాపనకు దారితీసిన పరిస్థితులేవి ?

6. Enumerate the contribution of Kanishka to literature and art.
సాహిత్యానికి, కళలకు కనిష్కుడు చేసిన సేవలను వివరింపుము.

7. What are the achievements of Chandra Gupta II?
రెండవ చంద్రగుప్తుని ఘనతలను తెల్పుము. ?

8. What was the contribution of Pallavas to South Indian Culture ?
దక్షిణ భారతదేశ సంస్కృతికి పల్లవులు చేసిన సేవలేవి ?

9. Describe the social and economic conditions during the Satavahana period.
శాతవాహన కాలమునాటి సాంఘిక, మరియు ఆర్థిక పరిస్థితులను వర్ణింపుము.

10. Give an account of the political conditions of India on the eve of the establishment of Delhi Sultanate. 10

ఢిల్లీసుల్తానేట్ స్థాపించుకాలమునాటి భారతదేశ రాజకీయ పరిస్థితులు తెల్పుము.

SECTION - C

Answer any THREE of the following. (3 x 5 = 15 marks)

11. (a) Indus Seals

సింధునాగరికత నాటి ముద్రికలు

(b) Arthasastra.

అర్థశాస్త్రము

(c) Pulikesin II.

రెండవపులకేశి.

(d) Hie-un-Tsang.

హ్యూన్‌త్సాంగ్.

(e) Brihadisvara temple at Tanjore.

తంజావూరు బృహదీశ్వరాలయము.

(f) Amuktamalyada.

ఆముక్తమాల్యద.

విషయసూచిక

1.	ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర - ఆధారాలు	1.1 - 1.6
2.	భారతదేశ చరిత్రపై భౌగోళిక పరిస్థితుల ప్రభావం	2.1 - 2.7
3.	హరప్పా సంస్కృతి	3.1 - 3.8
4.	వేదకాలపు - నాగరికత	4.1 - 4.7
5.	క్రీస్తుపూర్వ 6 వ శతాబ్దంనాటి ఉత్తర భారతదేశం	5.1 - 5.9
6.	జైన, బౌద్ధమతాల పుట్టుక - సూత్రాలు	6.1 - 6.10
7.	అలెగ్జాండర్ దండయాత్ర - ఫలితాలు	7.1 - 7.7
8.	మౌర్య సామ్రాజ్యం రాజకీయ చరిత్ర	8.1 -8.8
9.	మౌర్య సామ్రాజ్యం	9.1 - 9.10
10.	కుషాణులు కనిష్కుడు - సాంస్కృతిక సేవ	10.1 - 10.9
11.	శాతవాహనులు - రాజకీయ ఆర్థిక సాంఘిక, మత పరిస్థితులు	11.1 - 11.10
12.	గుప్త సామ్రాజ్యం	12.1 - 12.13
13.	గుప్తయుగ విశేషాలు	13.1 - 13.10
14.	హర్ష వర్ధనుడు - హుయాన్‌సాంగ్	14.1 - 14.8
15.	రాజపుత్ర యుగం	15.1 - 15.17
16.	భారతీయ సంస్కృతి వ్యాప్తి - ఆగ్నేయాసియా	16.1 - 16.8
17.	పల్లవులు - సంస్కృతి సేవ, శిల్పకళ	17.1 - 17.6
18.	బాదామి (పశ్చిమ) చాళుక్యులు - రెండవ పులకేశి	18.1 - 18.6
19.	వేంగి చాళుక్యులు లేక తూర్పు చాళుక్యులు	19.1 - 19.6
20.	నవీన చోళులు పరిపాలన - సాంస్కృతిక - సేవ	20.1 - 20.10
21.	మహమ్మద్ ఘజనీ - మహమ్మద్ ఘోరీ దండయాత్రలు - ఫలితాలు	21.1 - 21.7
22.	ఢిల్లీ సుల్తాన్ యుగం	22.1 - 22.7
23.	ఖిల్జీవంశం	23.1 - 23.14
24.	తుఘ్లక్ వంశం	24.1 - 24.16
25.	భారతీయ సంస్కృతిపై ఇస్లాం ప్రభావం	25.1 - 25.7
26.	కాకతీయులు - సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులు - సాంస్కృతిక సేవ	26.1 - 26.6
27.	విజయనగర చరిత్ర	27.1 - 27.8
28.	విజయనగర సామ్రాజ్యంలో సాంస్కృతిక పరిస్థితులు	28.1 - 28.6
29.	ఢిల్లీ సుల్తానత్ యుగ పరిస్థితులు	29.1 - 29.4

పాఠం - 1

ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర - ఆధారాలు

1.1. లక్ష్యం :

చరిత్ర అంటే ఏమిటి? చరిత్రను చదవటానికి లేక రాయటానికి ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రకు గల ఆధారాలు ఏమిటి? అట్టి ఆధారాల ద్వారా చరిత్రను రాయటం ఎలా, అటులనే అట్టి ఆధారాల ద్వారా చరిత్ర రచన చేసేటప్పుడు తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు మొదలగు అనేక విషయాలను తెలుసుకోవటం ఈ పాఠం యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం.

ప్రధానాంశాలు :

1.2 ఉపోద్ఘాతం

1.3. చరిత్ర ఆధారాలు అంటే ఏమిటి

1.4. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర - ఆధారాలు

1.4. 1. పురావస్తు ఆధారాలు

1.4.1. 1. శాసనాలు

1.4.1. 2. నాణేలు

1.4.1. 3. నిర్మాణాలు

1.4.2. వాఙ్మయ లేక లిఖిత ఆధారాలు

1.4.2. 1. స్వదేశీ ఆధారాలు

1.4.2.1. 1. బ్రాహ్మణ మత గ్రంథాలు

1.4.2.1. 2. బౌద్దమత గ్రంథాలు

1.4.2.1. 3. జైనమత గ్రంథాలు

1.4.2.1. 4. మతేతర గ్రంథాలు

1.4.2.2. విదేశీ రచనలు

1.4.2.2. 1. గ్రీకు రచనలు

1.4.2.2. 2. చైనీ రచనలు

1.4.2.2. 3. అరబ్బు లేదా ముస్లిం రచనలు

1.5. సారాంశము

1.2 ఉపోద్ఘాతం :

గత కాలములో మానవుని అనుభవాల్ని, విజయాల్ని, వైఫల్యాన్ని, వివరించేదే చరిత్ర. చరిత్ర అంటే కేవలం ఊహాల్లో అల్లిన కట్టుకథ కాదు చరిత్ర ఒక విజ్ఞానశాస్త్రం. ఏ దేశపు చరిత్రైనా రాయాలంటే దానికి తగిన ఆధారాలు ఉండాలి, అట్టి ఆధారాలు లేకపోతే చరిత్ర రాయటం సాధ్యం కాదు.

1.3. చరిత్ర ఆధారాలు అంటే ఏమిటి ?

గతకాలపు సంఘటనలు వదలివెళ్ళిన అవశేషదృశ్య చిహ్నాల్ని (Traces) చరిత్ర మూలాధారాలు అంటారు. చారిత్రక సంఘటనలు ఒకప్పుడు నిజంగా జరిగినవే అయినా, ఇప్పుడు కంటికి కనిపించేవి కావు. దురదృష్టవశాత్తూ ప్రాచీన భారతీయులకు చారిత్రాత్మక జ్ఞానము లోపించుటు వలన ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రను గూర్చి సంపూర్ణంగా రాయబడిన గ్రంథమొక్కటి కూడా లేదు. అందువల్లే మహ్మద్ గజనీతోపాటు మనదేశానికి వచ్చిన ఆల్‌బెరూని అనే మహమ్మదీయ చరిత్రకారుడు "హిందువులు చారిత్రక విషయంలో ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపరు, ఎవరు రాజ్యపాలకులైనా వారి కాలాను క్రమాన్ని వివరించటంలో వారు నిర్లక్ష్యంగానే ఉంటారు" అని పేర్కొనెను.

"(The Hindus do not pay much attention to the historical order of things and they are very careless in relating to the choronological succession of Kings)" - Alberuni

"చరిత్ర రచన పట్ల నిర్లక్ష్యమే మన సంస్కృతికి గొప్ప లోపమని " ఆర్.సి. మజుందార్ వర్ణించారు.

(One of the greatest defects of Indian Culture is the aversion of Indians to writing history. - R.C. Mazumdar)

1.4. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర - ఆధారాలు :

ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర రచనకు ఉపయోగపడే ఆధారాలను స్థూలంగా పురావస్తు ఆధారాలు, వాఙ్మయ లేక లిఖిత ఆధారాలు అని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చును.

సామాన్యంగా మానవునికి చదువుట, రాయుట (లిపి) తెలిసినప్పటినుండి చారిత్రక యుగమని (Historic Age) అంతకు పూర్వం ఉన్న కాలమును చారిత్రక పూర్వయుగమని (Pre - Historical Age) అంటారు. చరిత్ర రచనకు నాటి మానవుడు ఉపయోగించిన, వదిలి వెళ్లిన భౌతిక అవశేషాలే ఆధారాలు.

చరిత్ర ఆధారాలు

పురావస్తు ఆధారాలు	: శాసనాలు, నాణెములు, నిర్మాణాలు, మట్టిపాత్రలు
వాఙ్మయ లేక లిఖిత ఆధారాలు	: **విదేశీ రచనలు :** గ్రీకు రచనలు, చీనీ రచనలు, అరబ్ రచనలు
స్వదేశీ రచనలు	: మత గ్రంథములు (హిందూ, బౌద్ధ, జైన మతగ్రంథాలు)
మతేతర గ్రంథాలు	: రాజనీతి, జీవిత, వంశ చరిత్రలు

1.4. 1. పురావస్తు ఆధారాలు: (Archaeological Sources) : ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర రచనకు పురావస్తు ఆధారాలు ముఖ్యమైనవి. పెక్కు కారణాల వలన భూగర్భములో ఉన్న మానవుని నాగరికతా అవశేషాలను పురాతత్త్వ శాస్త్రం ద్వారా తెలుసుకొనవచ్చును. వాఙ్మయం లేక లిఖిత ఆధారాలలో అనేక మార్పులకు అవకాశం ఉంటుంది. కాని పురావస్తు ఆధారాలల్లో అట్టి మార్పులకు అవకాశం ఉండదు. అందువల్లనే "వాఙ్మయ ఆధారాల కంటే పురావస్తు ఆధారాలే అత్యంత విశ్వాస యోగ్యములు" అని ఆచార్య నీలకంఠశాస్త్రి పేర్కొన్నారు. (It is superior in authenticity to many written records - Prof. K.A.N. Sastri)

ఈ పురావస్తు ఆధారాలను మూడు భాగాలుగా విభజించవచ్చును.

1. శాసనాలు (Inscriptions) 2. నాణేలు (Coins) 3. నిర్మాణములు లేక చిహ్నాలు (Monuments).

1.4.1. 1. శాసనాలు : పురావస్తు ఆధారాల్లో శాసనాలు ముఖ్యమైనవి. రాజులు కానీ, సమాజంలోని సామాన్యులు కానీ తాము సాధించిన విజయాలనో, చేసిన దానాలలో తెలియజేస్తూ వ్రాయించిన ప్రకటనలను శాసనాలంటారు. ఈ ప్రకటనలు చిరకాలం శిధిలం కాకుండా ఉండటానికి గాను రాళ్ళమీద, లోహాల మీద చెక్కించేవారు. ఈ శాసనాలలో భౌగోళిక పరిస్థితి, రాజవంశంలో రాజుల పేర్లు వారి పరిపాలనా దండయాత్రలు, యజ్ఞయాగాలు, పరిపాలనా విధానాలు, నాటి రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, మత, సాంస్కృతిక పరిస్థితులు మొదలగు

అనేక విషయాలు తెలియచేయబడిన తరువాత మార్పటానికి అవకాశం ఉండదు. శాసనాలు చరిత్ర రచనకు ఏవిధంగా ఉపయోగపడతాయి అనే విషయానికి వస్తే, ప్రాచీన భారత రాజకీయ చరిత్ర రచనకు దోహదపడే శాసనాల్లో అశోకుని శిలాశాసనాలు, ఖారవేలుని హాథిగుంఫా శాసనం, గౌతమీ బాలశ్రీ నాసిక్ శాసనం, రుద్రదమనుని జునాగఢ్ శాసనం, సముద్రగుప్తుని అలహాబాద్ శిలాస్థంభశాసనం, చంద్రుని మెహ్రౌలి శాసనం, స్కందగుప్తుని జునాగఢ్ శాసనం, యశోధర్ముని మందసోరు శాసనం, రెండవ పులకేశి ఐహోలు (Ihole) శాసనం మొదలగునవి చరిత్ర రచనకు ఎంతో దోహదపడతాయి.

పైన పేర్కొనబడిన శాసనాల్లో పరిపాలనా విధానాలు, నాటి సామాజిక, సాంస్కృతిక పరిస్థితులు, నాటి భాషలకు గల ప్రాధాన్యత మొదలగు అనేక అంశాలు చరిత్ర రచనకు ఉపకరిస్తాయి. పైన పేర్కొనబడిన శాసనాలు అన్నీ స్వదేశీ శాసనాలే.

1.4.1.2. నాణేలు : శాసనాల తరువాత ప్రాచీన చరిత్ర రచనలు నాణేలు ముఖ్యమైన ఆధారాలు. మనదేశంలో వేదకాలంలో నుండి నాణేలు వాడుకలో ఉన్నా, వాటి ముద్రణ పద్ధతులు ఇండో-బాక్ట్రియన్ల పరిపాలనా ఫలితంగా మెరుగయ్యాయి. మన దేశమును పాలించిన వివిధ రాజవంశాలు అన్నీ ప్రత్యేకమైన నాణేలను బంగారం, వెండి, రాగి, సీసం, పోటీన్ మొదలైన లోహాలతో ముద్రించి చెలామణి చేసారు. వివిధ ప్రాంతాలలో జరిగిన పురావస్తు త్రవ్వకాలలో వివిధ రకాలైన నాణేలు లభించాయి. ఈ నాణేలు అనేక చారిత్రక విషయాలను తెలియజేస్తున్నాయి.

ప్రాచీన భారతదేశ రాజకీయ చరిత్రలో ముఖ్యంగా మౌర్య, గుప్త సామ్రాజ్యాల మధ్యకాలంలో మనదేశాన్ని పాలించిన ఇండో, గ్రీకు, సిథియాన్, కుషాణ్, క్షాత్రపరాజ వంశాల చరిత్రను తెలుసుకోవటానికి వారి నాణేలే ప్రధాన ఆధారం.

నాణేలు రాజవంశాలు, రాజులు అవలంభించిన మత, సాంప్రదాయాలను కూడా వివరిస్తాయి. ఇవికాక నాణేలపై చెక్కిన ప్రతిమలు, లాం ఛనాలు, ఇతర చిహ్నాలు, నాణేల స్వరూపం ఆయా కాలాల ప్రజల కళాభినిరతికి నిదర్శనాలు. నాటి ఆర్థిక పరిస్థితుల్ని కూడా నాణేలలో వాడిన లోహాల్ని బట్టి తెలుసుకొనవచ్చును.

1.4.1.3. నిర్మాణాలు లేక చిహ్నాలు : పురావస్తు సముదాయకములైన భవన శిథిలాలు, వాడిన పాత్ర సామాగ్రులు, పనిముట్లు, మృణ్మయ పాత్రలు ఆయుధాలు, శిల్పాలు, చిత్రలేఖనము మొదలగునవి చరిత్ర రచనకు ఎంతగానో ఉపయోగపడతాయి. చరిత్ర పూర్వయుగానికి, చారిత్రక యుగం తొలి దశలకు కూడా ఇవి చాలా ప్రామాణికమైన ఆధారాలు. పురావస్తు త్రవ్వకాలను నిర్వహించుటకు 1906వ సం.లో లార్డ్ కర్జన్ కాలమున పురావస్తు శాఖ (Department of Arechaeology) సర్ జాన్‌మార్షల్ ఆధ్వర్యమున ఏర్పడింది. ఈ త్రవ్వకాలు ప్రాచీన భారతచరిత్ర గతినే మలుపు తిప్పాయి.

ఉదా : సింధు నాగరికత కనుగొనబడటంతో ఆర్యుల కంటే ముందే మనదేశంలో నాగరికత వర్థిల్లినది అనియు, మనదేశ నాగరికత వేదకాలనాగరికతో కాక, సింధు నాగరికతతో ప్రారంభమైనట్లు తెలుస్తున్నది.

తక్షశిల, లోథల్, వలంద, సారనాథ్, పాటలీపుత్ర, హస్తినాపురము, నాగార్జున కొండ మొదలైన ప్రాంతా[illegible] జరిపిన త్రవ్వకాలు నాటి ప్రాచీన చరిత్రను విశదపరుస్తున్నాయి.

కస్మీరి, బేడ్సా, అజంతా, సిత్తన్నవాసల్, బాగ్, మొదలగు ప్రాంతములందు కుడ్యవర్ణచిత్రాలు ఆనాటి కళానైపుణ్యంతో పాటు, నాటి సమకాలిక మత, సాంఘిక పరిస్థితులను తెలియజేస్తున్నాయి. శిలా విగ్రహాలు, లోహ విగ్రహాలు, సాంచీ, సారనాథ్, అమరావతి స్తూపాలు, దేవగిరి, మహాబలిపురం, అలంపుర ఆలయాలు నాటి సాంస్కృతిక పరిస్థితులను వివరించును.

1.4.2. వాఙ్మయ లేక లిఖిత ఆధారాలు : ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర రచనకు తోడ్పడు వాఙ్మయ లేక లిఖిత ఆధారాల్ని స్వదేశీ, విదేశీ ఆధారాలు అని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చును. అట్లే స్వదేశీ ఆధారాల్ని తిరిగి మతపరమైన ఆధారాలు, మతేతర ఆధారాలు అని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చును. మతపరమైన ఆధారాల్లో బ్రాహ్మణ మతగ్రంథాలు, బౌద్ధ మతగ్రంథాలు, జైన మత గ్రంథాలు పేర్కొనవచ్చును.

మతేతర గ్రంథాలను చారిత్రక ప్రాధాన్యతను బట్టి చారిత్రక గ్రంథాలు లేక రాజకీయ గ్రంథాలు (Historical Works) చారిత్రేతర లేక సారస్వత గ్రంథాలని (Non-Historical Works) రెండు రకాలుగా పేర్కొనవచ్చును.

1.4.2.1. స్వదేశీ ఆధారాలు :

1.4.2.1. 1. బ్రాహ్మణ మత గ్రంథాలు : మతపరమైన గ్రంథాలలో బ్రాహ్మణ మతగ్రంథాలు ముఖ్యమైనవి. వేదములు నాల్గు. బ్రాహ్మణ మతగ్రంథాలలో **అతి** ప్రాచీనమైనది ఋగ్వేదము. ఇది క్రీ.పూ. 2000-600 సం.ల మధ్య వ్రాయబడినట్లు తెలియుచున్నది. 'విద్' అనగా తెల్సుకొనుట, 'వేదం' అనగా జ్ఞానం (Knowledge) అని అర్థము. యజు, సామ, అథర్వణ వేదములు మిగిలిన మూడు వేదములు.

ఋగ్వేద, ఋగ్వేదం కాలంనాటి రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, మత పరిస్థితులను వివరిస్తుంది. మిగిలిన మూడు వేదములు మలి వేదకాలం నాటి సంస్కృతిని తెలియచేస్తాయి. వేదములతో పాటు బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, సుప్రసిద్ధ ఇతిహాసాలైన రామాయణ, మహాభారతాలు చరిత్ర రచనకు ఎంతగానో ఉపకరిస్తాయి. మహాభారతము ఉత్తర దేశ సార్వభౌమాధికారమునకు ఆర్యరాజుల మధ్య సంఘర్షణను వివరిస్తుంది. రామాయణము ఉత్తరాది సంస్కృతిని దక్షిణదేశమునకు వ్యాపింపచేసిన విధాన్ని తెలియచేయును. అష్టాదశ పురాణములు కూడా చరిత్ర రచనకు ఉపయోగపడతాయి.

ఉదా : విష్ణుపురాణం - మౌర్యులను గూర్చి, మత్స్యపురాణం - ఆంధ్ర శాతవాహనుల గూర్చి, వాయు పురాణం - గుప్తుల గూర్చి వివరిస్తాయి.

1.4.2.1. 2. [illegible] మత గ్రంథములు : [illegible] శిక గ్రంథాలలో "త్రిపీటకములు" ముఖ్యమైనవి. బుద్ధుని పరినిర్వాణం అనంతరం అ[illegible] 'సూత్త', [illegible] ుగా పాలీభాషలో క్రోడీకరింపబడ్డాయి. అట్లే బుద్ధుని జీవిత విశేషాలను తెలియచేసే [illegible] బడ్డాయి. పిటకములు, జాతక కథలు బుద్ధుని తొలిజీవితాన్ని, అతని బోధనల్ని క్రీ.పూ 6,5 శతాబ్దముల [illegible] పరిస్థితుల్ని తెలుసుకొనుటకు ఉపకరిస్తాయి.

అట్లే 'మిలిందపన్హ' అను గ్ర[illegible] బాక్ట్రియన్ రాజగు మినాండర్‌కు, బౌద్ధాచార్యుడగు నాగసేనునకు జరిగిన సంభాషణ) అశోకుని తరువాత కాలంనాటి రాజకీయ, మత విషయాలను గూర్చి తెలియచేయును. బౌద్ధాచార్యులగు వసుమిత్రుడు, అశ్వఘోషుడు, ఆచార్య నాగార్జునుల రచనలు ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర రచనకు ఎంతో దోహదపడతాయి.

1.4.2.1. 3. జైన మత గ్రంథములు : జైన మత ప్రామాణిక గ్రంథాలను 'అంగాలు' 'ఉపాంగాలు' అంటారు. జైన గ్రంథమైన 'ద్వాదశాంగం' వర్ధమాన మహావీరుని తొలిజీవితం, జైన మతసూత్రాలు, నాటి సమాజ పరిస్థితులు, వివరించును. భద్ర బాహుని 'కల్ప సూత్రాలు' మరియు 'అవశ్యక సూత్రాలు' క్రీ.పూ. 4వ శతాబ్దం నాటి పరిస్థితులను, శకుల దండయాత్రలను వివరిస్తాయి.

1.4.2.1. 4. మతేతర గ్రంథాలు : చారిత్రక విలువగల గ్రంథాల్లో ముఖ్యమైనవి చంద్రగుప్తమౌర్యుని ప్రధానమంత్రి అయిన కౌటిల్యుడు వ్రాసిన 'అర్థశాస్త్రము'. ఇది రాజనీతి శాస్త్రం. ఇది మౌర్యుల కాలం నాటి రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, మత, పరిస్థితులను వివరించును. వంశ చరిత్రలో క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దంలో కల్హణుడు సంస్కృత భాషలో వ్రాసిన 'రాజతరంగిణి' అత్యంత ప్రధానమైనది. నాటి కాశ్మీర్ చరిత్రను తెలుసుకొనుటకు ఇది ఎంతగానో దోహదపడును.

చరిత్ర రచనకు ఆధారాలైన వ్యాకరణ గ్రంథాలలో పాణిని, కాత్యాయనుల రచనలు, గార్గి సంహిత, పతంజలి పాణిని వ్రాసిన వ్యాఖ్యానం 'మహాభాష్యం' పేర్కొనదగినవి. ఇది క్రీ.పూ. 2 వ శతాబ్దంలో భారతదేశంపై గ్రీకుల దండయాత్రలను గూర్చి వివరిస్తుంది.

రాజుల జీవిత చరిత్రలను కూడ వివరించు గ్రంథాలు అనేకం కలవు. ఉదా : బాణుని - హర్షచరిత్ర, జయసింహుని - కుమారపాల చరిత్ర, బిల్హణుని - విక్రమాంకదేవ చరిత్ర, వాక్పతి - గౌడవహో, చంద్ర బార్లై - పృధ్వీరాజరాసో మొదలగునవి. అట్లే హాలుని - గాధాసప్తశతి, గుణాఢ్యుని - బృహత్కథ, సంగమ వాఙ్మయము, ఆళ్వారు, నాయనార్ల రచనలు ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర రచనకు మిక్కిలి సహాయపడును. భాసుడు, కాళిదాసు, విశాఖదత్తుడు, శూద్రకుడు, దండి, అశ్వఘోషుడు మొదలగు వారి రచనలు కూడా చరిత్ర రచనకు ఉపకరిస్తాయి.

1.4.2. 2. విదేశీ రచనలు : భారతదేశాన్ని సందర్శించిన విదేశీయులు వారి అనుభవాలను, ఆయా కాలంనాటి పరిస్థితులను తమ రచనలందు పొందుపరిచారు. అట్టి రచనల్లో ముఖ్యమైనవి. (1) గ్రీకు - రోమన్ రచనలు (2) చైనీ రచనలు (3) అరబ్బుల రచనలు అని మూడు భాగాలుగా విభజించవచ్చును.

1.4.2.2. 1. గ్రీకు - రోమన్ రచనలు : భారతదేశాన్ని గూర్చి పశ్చిమ దేశాలకు మొదటిసారిగా తెలియచేసినవారు గ్రీకు - రోమన్ చరిత్రకారులైన హిరోడోటస్ (Herodotus) స్కైలాక్స్ (Scylax), టెసియస్ (Ctesias) మొదలగువారు. హెరొడోటస్ తన గ్రంథం హిస్టరీస్ (Histories) లో పర్షియా - గ్రీకు దండయాత్రలను వివరిస్తున్నది.

అలెగ్జాండర్ భారతదేశ దండయాత్రలను గూర్చి అరియన్ (Arrian) స్ట్రాబో (Strabo), ప్లినీ (Pliny) తమ రచనలందు పేర్కొనిరి. అజ్ఞాత రచయిత రచన ఎర్రసముద్రపు డైరి (The Periplus of The Erythrian Sea) ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర రచనకు ఎంతో ఉపయోగపడును.

చంద్రగుప్త మౌర్యుని ఆస్థానములోని మెగస్తనీస్ వ్రాసిన ఇండికా (INDIKA) గ్రంథం ద్వారా మౌర్యుల కాలంనాటి అనేక విషయాలు తెలుస్తున్నది.

1.4.2.2. 2. చైనీయుల రచనలు : బౌద్ధమతావలంబులై, బౌద్ధ గ్రంథాలను సేకరించుటకు, బౌద్ధక్షేత్రాలను దర్శించుటకు, ఫాహియాన్, హుయాన్‌త్సాంగ్, ఇత్సింగ్, మొ. చైనా యాత్రికులు మనదేశానికి వచ్చిరి. ఈ చైనా యాత్రికులలో మొదటివాడైన ఫాహియాన్ క్రీ.శ. 399 - 414 మధ్య తన భారతదేశ యాత్ర అనుభవాలను, నాటి గుప్త సామ్రాజ్య మత, సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిస్థితులను 'ఫో-కువో-కీ' (Fo - Kuo - Ki) లో వర్ణించెను.

హుయాన్ సాంగ్ క్రీ.శ 629 - 645 మధ్య తన భారతదేశ యాత్రానుభవాలను సి-యూ-కి (Si - Yu - Ki) అనే గ్రంథంలో పొందుపర్చెను. ఇతడు హర్ష చక్రవర్తిని గూర్చియు, అనేక ఉత్తర, దక్షిణ దేశ రాజులను, నాటి పరిస్థితులను, నలందా విశ్వవిద్యాలయమును తన రచనలలో పేర్కొనెను.

ఇత్సింగ్ క్రీ.శ. 671 - 695 మధ్య గుప్తుల కాలం నాటి పరిస్థితులను వివరించెను. ఈ చైనా యాత్రికుల రచనలు మనదేశ చరిత్ర రచనకు ఎంతో దోహదపడినవి. అట్లే హూణ దండయాత్రలను తెల్పుకొనుటకు ఇత్సింగ్ రచనలు చరిత్ర రచనకు ఉపయోగపడ్డాయి.

1.4.2.2. 3. అరబ్బు లేదా ముస్లిం రచనలు : క్రీ.శ. 8వ శతాబ్దం నుండి లభ్యమవుతున్న కొన్ని అరబ్బుల రచనలు ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రకు ఆధారాలుగా ఉపయోగపడతాయి. అరబ్బు రచయితలలో మేటి 'అల్‌బెరూనీ'. ఇతడు అరబ్బీ, సంస్కృత భాషలలో దిట్ట. అల్‌బెరూనీ రచనల ద్వారా భారతదేశ శాస్త్రములు, సాంఘిక, మత విషయములలోను, మహమ్మదీయ దండయాత్రలకు సంబంధించిన సమాచారం విపులంగా లభిస్తుంది. అతని గ్రంథమైన 'కితాబ్ - ఉల్ - హింద్' అత్యంత విశ్వసనీయమైనది.

అల్ - మసూది (క్రీ.శ. 850) కనూజ్ పాలకుడైన మిహిరభోజుని పరిపాలనను వర్ణిస్తుంది. 'ఫిర్‌దౌసీ' అను కవి తన 'షానామా' లో అలెగ్జాండర్, మౌర్య చంద్రగుప్తుల వివరము తెలియచేసెను.

1.5. సారాంశము

పైన పేర్కొనబడినటువంటి పురావస్తు, వాఙ్మయ ఆధారములు ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రను వ్రాసేందుకు ఉపయోగపడుతున్నవి. చరిత్ర రచనలో పురావస్తు ఆధారాల కంటే వాఙ్మయ ఆధారాలను ఉపయోగించేటప్పుడు చరిత్రకారుడు కడు శ్రద్ధ వహించవలెను, లేకపోతే కొన్ని దోషాలు దొర్లే అవకాశం ఉంటుంది.

అభ్యాసాలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు (Essay Type Questions)

(1) భారతదేశ చరిత్రకు గల ఆధారములను వర్ణింపుము

II. లఘు వ్యాసరూప ప్రశ్నలు (Short Notes)

(1) నాణేలు (2) బౌద్ధమత గ్రంథాలు

(3) నిర్మాణాలు లేక చిహ్నాలు

III. నాలుగైదు వాక్యాలలో సమాధానం వ్రాయండి

(1) ఋగ్వేదం (2) అర్థశాస్త్రం (3) అశోకుడు

ఉపయుక్త గ్రంథాలు

(1)	M.A. Charitra Rachanaa Saastram	Sri.J. Durga Prasad (Telugu Akademi)
(2)	The Ancient India	R.C. Mazumdar
(3)	Indian History and Culture Vol.1	B.S.L. Hanumantha Rao & Basaveswara Rao
(4)	Out lines of Indian History	Eswari Prasad
(5)	Students Oxford History of India	V.A. Smith
(6)	Advance History of India	Datta, Roychaudary and R.C. Mazumdar

- పి. రవీంద్ర రాజ

పాఠం - 2

భారతదేశ చరిత్ర పై భౌగోళిక పరిస్థితుల ప్రభావం

2.1. లక్ష్యం :

చరిత్ర అంటే ఏమిటి? చరిత్రకు మూలం ఏమిటి?, ప్రకృతికి - మానవునికి గల సంబంధం ఎట్టిది? చరిత్రపై భౌగోళిక పరిస్థితుల ప్రభావం ఎలా ఉంటుంది. భారతదేశానికి ఆ పేరు ఎలా వచ్చింది? దాని ఉనికి, ఎల్లలు, భౌగోళిక పరిస్థితుల ప్రభావం, భారతదేశ విశిష్ట లక్షణమైన భిన్నత్వంలో - ఏకత్వం మొదలగు అనేక విషయాలను తెలుసుకోవటం.

ప్రధానాంశాలు :

2.2. ఉపోద్ఘాతం
2.2. 1. పేరు
2.2. 2. దేశవిస్తీర్ణం
2.2. 3. ఎల్లలు
2. 3. భౌగోళిక విభాగాలు
2.3. 1 హిమాలయ పర్వతప్రాంతం
2.3. 2. ఆర్యవర్తం లేదా గంగా సింధూ మైదానం
2.3. 3. దక్కన్ పీఠభూమి
2.3. 4. దక్షిణ దేశం
2. 4. భౌగోళిక పరిస్థితుల ప్రభావం :
2.4. 1. పర్వత శ్రేణులు - వాటి ప్రభావం
2.4. 2. నదులు వాటి ప్రభావం
2.4. 3. శీతోష్ణస్థితి - దాని ప్రభావం
2.4. 4. సముద్రతీరం - దాని ప్రభావం
2. 5. భిన్నత్వంలో ఏకత్వం

2.2.ఉపోద్ఘాతం :

గతంలో మానవుడు సాధించిన అభ్యుదయాన్ని వివరించేదే చరిత్ర. సుదీర్ఘమైన చరిత్ర ఉన్న కొద్ది దేశాల్లో భారతదేశం ఒకటి. అతి ప్రాచీన సంస్కృతులకు, నాగరికతలకు స్థావరాలైన దేశాల్లో భారతదేశం అగ్రగామి. మానవుడు భూమిమీద సాధించిన అభ్యుదయమే చరిత్రకు కథావస్తువు. ప్రకృతిలో అనంతమైన సంపద ఉంది. ప్రగతిశీలత మానవలక్షణం. ఈ కారణాల వల్లనే మానవ ప్రగతి పై ప్రకృతి ప్రభావం ప్రగాఢంగా కన్పిస్తుంది. అనాగరిక దశనుండి నేటి నాగరిక స్థితికి చేరుకోవడానికి మానవుడు జరిపిన కృషి, అతడు సాధించిన ప్రగతి చరిత్రకు ప్రధానాంశం. అందువల్లనే చరిత్ర నాగరిక మానవుని జీవిత కథగా వర్ణించబడింది.

దేశభౌతిక స్వరూపాన్ని ప్రకృతి అని స్థూలంగా నిర్వచించవచ్చు. దీనిలో ఆ దేశ విస్తీర్ణం, సరిహద్దులు, పర్వతాలు, నదులు, శీతోష్ణస్థితి, సముద్రతీరం, మొదలైన అంశాలు ప్రధానంగా ఉంటాయి. వీటినే భూగోళపరిస్థితులు అంటారు. పైన వివరించిన దానిని బట్టి దేశ భౌగోళిక పరిస్థితులు, అందులో నివసించే ప్రజల ప్రవృత్తి, ఆలోచనలు, ఆచారాలు, ఆశయాలు, ఆ జాతి చరిత్రలోని

ఉద్యమాలు, ప్రముఖ ఘట్టాలు మొదలైన వాటిపై గాఢమైన ప్రభావాన్ని కలిగిస్తాయి. దేశనైసర్గిక స్వరూపం ఆ జాతి ప్రగతికి నాటక రంగస్థలం వంటిది. అందుచేతనే ఒక దేశ చరిత్రను సరిగా అర్థంచేసుకోవడానికి ఆ దేశ నైసర్గిక స్వరూపాన్ని గురించి తెలుసుకోవడం అత్యవసరం. ఇట్లు చరిత్రకు, భౌగోళిక పరిస్థితులకు అత్యంత సాన్నిహిత్యముండుటచే 'రిచర్డ్ హక్లుయాత్' (Richard Hqkluyet) అను పండితుడు "ఈ సృష్టికి సూర్య చంద్రాదులెట్టివారో, మానవులకు నేత్రాలు ఎట్టివో, చరిత్రకు భౌగోళికశాస్త్రం, కాలవివరణ శాస్త్రం (Chronology), అట్టివి" అని వక్కాణించెను. (Geography and Chronology are the Sun and the Moon the right eye and the left eye of History) (Richard Hykluyet)

2.2. 1.పేరు : 'భారతదేశం' అన్న పేరు భరతుడనే రాజు పాలించినందు వల్ల వచ్చిందని ప్రతీతి. భరతుడు మహాభారతంలో కన్పించే శకుంతలా దుష్యంతుల పుత్రుడు. భరతుడు ప్రసిద్ధుడైన చక్రవర్తి కాదు. కాని ఈతడు భరతులు అనే తెగకు చెందినవాడు. వీరే హస్తినాపుర రాజ్యాన్ని స్థాపించిన వారు. కౌరవ పాండవులు భరత తెగలోని శాఖలే. వారి మధ్య జరిగిన యుద్ధ చరిత్రే 'మహాభారతం' అనే ప్రసిద్ధ ఇతిహాసమయ్యింది. అందువల్ల ప్రసిద్ధుడైన భరతుని వల్లగాక సుప్రసిద్ధమైన భరతులవల్లనే ఈ దేశానికి 'భారత దేశం' అనే పేరు వచ్చిందనడం యుక్తం. పురాణాలు భారత దేశం "జంబూద్వీపంలో" అంతర్భాగమని చెబుతున్నాయి.

సింధూనది ఈ దేశంలో ప్రవహిస్తుంది. అందువల్ల పారశీకుల ఉచ్చారణలో సింధు 'హిందూ' గానూ, గ్రీకుల ఉచ్చారణలో 'హింద్' 'ఇండ్' గానూ మారింది. మధ్యయుగంలో అరబ్, పారశీక దేశాలకు చెందిన మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు ఈ దేశాన్ని "హిందూస్థాన్" అని వ్యవహరించారు.

ఈనాడు భారత్, పాకిస్థాన్, బంగ్లాదేశ్ అని పిలువబడుతున్న దేశాలు భారత ఉపఖండంలో అంతర్భాగాలుగా ఉండేవి. క్రీ.శ. 1947 ఆగస్ట్ 15వ తేదీన భారత దేశం, భారత్, పాకిస్తాన్ అనే రెండు స్వతంత్ర దేశాలుగా విభజింపబడింది. ఆ తర్వాత పాకిస్తాన్ నుండి తూర్పుపాకిస్తాన్ విడిపోయి 'బంగ్లాదేశ్' అను పేర స్వతంత్ర్య దేశం అవతరించింది. 1947 లో భారత్, పాకిస్తాన్‌లు విడిపోయే వరకు ఈ దేశాలు చరిత్ర ఒక్కటే, అందువల్ల భారత చరిత్రలో భారతదేశమనే పేరు భారత్, పాకిస్తాన్, బంగ్లాదేశ్ లు కలసి ఉండిన భారత ఉపఖండానికి వర్తిస్తుంది.

2.2. 2. దేశవిస్తీర్ణం (ఉనికి) : భారతదేశం ఆసియాఖండంలో దక్షిణాన మధ్యగా ఉన్న సువిశాల ద్వీపకల్పం. ఇది సుమారు 8^0 - 37^0 ఉత్తర అక్షాంశాల నడుమను, 61^0 - 97^0 తూర్పు రేఖాంశాల నడుమ ఇమిడి ఉన్నది. ఉత్తర దక్షిణాలుగా 3200 కిలోమీటర్‌లు, తూర్పుపడమరలుగా 3200 కిలోమీటర్‌లు విస్తరించి రష్యా మినహా ఐరోపా ఖండానికి సమంగా ఉంది. దాదాపు నేడు 100 కోట్ల జనాభా కలిగి ఉంది.

ఈ దేశం ఆసియా ఖండంలో దక్షిణాన మధ్యగా ఉన్నందువలన తూర్పు, పశ్చిమ, ఆసియా దేశాలతో సన్నిహిత సంబంధాలు ఏర్పరచుకొనుటకు వీలుకలిగినది. అందువల్లనే ఆసియాలో వలస సామ్రాజ్యాలను నెలకొల్పిన ఐరోపా వారు తమ కార్యకలాపాలకు భారత దేశాన్ని కేంద్రంగా చేసుకొన్నారు. సువిశాల దేశమైనందు వల్లనే ఉపఖండంగా పిలువబడుతున్నది. సువిశాల దేశమైనందువల్లనే ఆధునిక యుగారంభం వరకు దేశంలో రాజకీయ ఐక్యత స్థాపించుటకు జరిగిన ప్రయత్నాలన్నీ విఫలమైనాయి. దేశం సువిశాలమైనందువల్లనే ఈ దేశాన్ని పరిపాలించిన ప్రభువులు దేశం మొత్తాన్ని జయించడంలోనే తమ శక్తిసామర్థ్యాలను వినియోగించారేగాని ఇతర దేశాలను జయించుటకు ప్రయత్నించలేదు. అందువల్లనే భారతదేశం శాంతి కాముక దేశంగా పరిగణించబడింది. దేశం విశాలమైనందువల్లనే వివిధ ప్రాంతాల ప్రజలలో సాంస్కృతిక వైవిధ్యం కూడా ఏర్పడినది.

2..2 3. ఎల్లలు : భారతదేశం సరిహద్దులు ప్రకృతి సిద్ధమైనవి. ఉత్తరాన మహోన్నత హిమాలయ పర్వతశ్రేణులు. దక్షిణాన హిందూ మహాసముద్రం, తూర్పు పడమరలు వరుసగా అరేబియా సముద్రం, బంగాళాఖాతం భారత దేశానికి సహజమైన సరిహద్దులు. ఇవి దేశానికి విలక్షణమైన భౌగోళిక ఐక్యాన్ని చేకూరుస్తూ నలువైపుల పెట్టని కోటవలె రక్షణ నిస్తున్నాయి. దేశాన్ని మిగిలిన ఆసియా ఖండం నుండి వేరుచేస్తున్నాయి. అందువల్లనే భారతదేశం భౌగోళిక ఒంటరితనం అనుభవిస్తున్నదని చెప్పబడినది. క్రీ. శ. 17, 18 శతాబ్దాల వరకు సముద్రాలు దాటి ఈ దేశం మీద దండయాత్ర చేయడానికి సాహసించినవారు లేరు. అయితే వాణిజ్యం కోసం ఇతర దేశా

నుంచి వ్యాపారస్తులు చిరకాలం నుండి వస్తూనే ఉండేవారు. అదే లక్ష్యంతో ఈ దేశవాసులు కూడా ఇతర దేశాలకు నౌకలపై వెళ్ళి వ్యాపారం చేసేవారు. అంతేకాక వ్యాపారస్థులను అనుసరించిన మత ప్రచారకులు, ముఖ్యంగా ఆగ్నేయాసియా దేశాలకు వెళ్లి భారతీయ సంస్కృతిని విస్తరింప చేసినారు. భారతదేశానికి వాయువ్య సరిహద్దున హిమాలయ పర్వతశాఖలైన హిందూ కుష్ పర్వతాలున్నాయి. వాటిలో కొన్ని ముఖ్యమైనవి ఖైబర్ బోలాన్ కనుమలు. మనదేశానికి వచ్చిన విదేశీయులు దాదాపుగా ఈ కనుమల గుండానే వచ్చినారు. దక్షిణాన ఉన్న సింహళం, ఆగ్నేయాన ఉన్న బర్మా, వాయువ్యాన ఉన్న ఆఫ్ఘనిస్తాన్, బెలుచిస్తాన్‌లు భౌగోళికంగా భారతదేశంలో అంతర్భాగాలు కాకపోయినా చారిత్రకంగానూ, సాంస్కృతికంగానూ చిరకాలంగా అత్యంత సన్నిహిత సంబంధాలు ఉండేవి.

2.3 భౌగోళిక విభాగాలు :

భౌగోళిక పరిస్థితులను బట్టి భారతదేశాన్ని 4 సహజ మండలాలుగా విభజించవచ్చును.

1. హిమాలయ పర్వత ప్రాంతం
2. ఆర్యావర్తం లేదా గంగా సింధూ మైదానం
3. దక్కన్ పీఠభూమి
4. దూరదక్షిణ దేశం లేదా తమిళకం

హిమాలయ పర్వత ప్రాంతం, గంగా సింధూ మైదానం కలసి ఉత్తర హిందూ దేశంగాను, దక్కన్ పీఠభూమి, దూరదక్షిణ దేశంకలసి దక్షిణా పథంగాను వర్ణించవచ్చును.

2.3. 1. హిమాలయ పర్వత ప్రాంతం : మనదేశంలో ఉత్తరాన ఉన్న పర్వత శ్రేణులు ఎల్లప్పుడూ హిమంచే (మంచు) కప్పబడి ఉండుటచే వాటిని హిమాలయ పర్వత శ్రేణులందురు. ఈ పర్వత ప్రాంతం పశ్చిమమున బెలూచిస్తాన్ నుండి తూర్పున అస్సాం వరకు అర్ధచంద్రాకారంగా వ్యాపించింది. ఈ పర్వత శ్రేణులు దేశానికి ఉత్తరమున తూర్పు పడమరలుగా దాదాపు 240 కి.మీ. ల పొడవున విస్తరించి ఉన్నవి.

హిమాలయాలు ప్రపంచంలో కెల్లా ఎత్తైన పర్వతశ్రేణులై నందున అవి పెట్టని కోటగోడవలె, విదేశీ దండయాత్రల నుండి మనదేశంను చాలా వరకు రక్షించినవి. హిమాలయ పర్వతశ్రేణుల్లో ఎత్తైన శిఖరం 'ఎవరెస్టు', ఇది 8,884 మీటర్ల ఎత్తు ఉన్నది. ఈ పర్వత శ్రేణులలో వాయువ్య భాగంలో హిందూకుష్, సులేమాన్, కిర్తార్, పర్వతాలు, ఈశాన్యదేశంలో ఖాశీ, జాంతియా, పట్‌కాయ్ తోషామ్, నాగా పర్వతాలు ఈ హిమాలయశాఖలు. కాశ్మీర్, హిమాచల్ ప్రదేశ్, నేపాల్, బూటాన్, సిక్కిం, అస్సాం ప్రాంతాలు ఈ సహజ మండలంలోనివి.

హిమాలయాల సహజ సౌందర్యము కవులను, కళాకారులను ఆకర్షించివారిని ఉత్తేజ పరచెను. మహాకవి కాళిదాసు హిమాలయాలు 'దేవతల ఆత్మ సదృశ్యాలు' (The soul of gods) అని వర్ణించెను. అట్లే భగవద్గీత యందు శ్రీకృష్ణుడు "పర్వతశ్రేణులలో నేను హిమాలయములంతటి వాడను" ("Among the mountains I am the Himalayas") అని తన గొప్పతనాన్ని చాటెను.

2.3. 2. గంగాసింధూ మైదానం : ఉత్తర హిందూ దేశాన ప్రవహించు నదులలో ముఖ్యమైనవి, గంగ, సింధూ, బ్రహ్మపుత్ర. హిమాలయ పర్వతశ్రేణుల నుండి దక్షిణాన వింధ్య పర్వతాల వరకు విస్తరించిన మైదాన ప్రాంతంను గంగా సింధూ మైదానం అంటారు. ఈ నదీలోయలలోనే ప్రాచీన భారత సంస్కృతి పుట్టి పెరిగింది.

ఈ నదులకు తరచు వరదలు రావటం వలన ఒండ్రుమట్టితో కూడిన సారవంతమైన మైదానమగుటవల్ల ఈ ప్రాంతాన వ్యవసాయం పుష్కలంగా పండుటతో ఈ ప్రాంతం ఐశ్వర్యవంతమై జనసాంద్రత ఎక్కువగా కలిగిఉన్నది. గంగామైదానం తరతరాలుగా భారతరాజకీయాలకు ఆయువుపట్టయ్యింది. అదే పుణ్యభూమిగా పేర్కొనబడిన మధ్యదేశం. ఒకనాటికి దాదాపు దేశ వ్యాప్తమైన మగధ సామ్రాజ్యం ఈ ప్రాంతంలోనే ఆవిర్భవించింది. తమ సమర్థత, సత్తాలను నిరూపించుకునేందుకు గంగామైదాన ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించాలని కొన్ని దక్షిణాది రాజవంశాలు పోటి పడినాయి. 'గంగా - యమునా' తోరణాప్రాంతం భారతీయ సార్వభౌమాధికారానికి చిహ్నంగా